

Sylwia Jaskuła, Leszek Korporowicz

Współczesne paradygmaty dialogu międzykulturowego

Edukacja Humanistyczna nr 2 (37), 33-43

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Sylwia Jaskuła

Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości
w Łomży

Leszek Korporowicz

Uniwersytet Jagielloński
w Krakowie

WSPÓŁCZESNE PARADYGMATY DIALOGU MIĘDZYKULTUROWEGO

Dzisiejsza przestrzeń obecności człowieka, łącząca wymiary realne i wirtualne, nie tylko pokazuje rzeczywistość, lecz także kreuje ją na niespotykaną dotąd skalę. Jednym z istotnych wymiarów zmian, charakteryzujących się przyspieszeniem, zwiększonym zakresem, intensywnością, a często również brakiem ciągłości, są relacje wielo- i międzykulturowe. Łatwość, z jaką w przestrzeni wirtualnej zachodzi spotkanie kultur, otwiera z jednej strony na nowe doświadczenia, z drugiej zaś rodzi nowe wyzwania, a często i zagrożenia. Rozwój nowych mediów i technologii informatycznych oraz procesy globalizacji umożliwiły swobodny przepływ myśli, koncepcji, paradygmatów w środowisku nie zawsze przygotowanym na odmienną kulturę, a w związku z tym na odbiór zróżnicowanych interpretacji tej samej informacji. Poszerzenie się współczesnej przestrzeni dyskursu otworzyło nowe obszary interakcji, możliwości poznania odmienności, jednocześnie zaś pogłębiło zagrożenie wzajemnego niezrozumienia i niechęci, szczególnie w kontekście przypadkowości i niestałości relacji. W tej nowej rzeczywistości kulturowej rodzą się nowe potrzeby dialogu międzykulturowego, wrażliwego na zróżnicowany charakter interakcji zachodzących w przestrzeni realnej i wirtualnej. Te odmienności przestrzeni na wielu płaszczyznach ich rozumienia, poczynając od zróżnicowanej roli i funkcji „miejsca” czy „czasu”, w szybkim tempie przekształca formy dialogu międzykulturowego zarówno w jego warstwie zewnętrznej, jak i wewnętrznej. Przestrzeń relacji międzyludzkich poszerzona o wymiar wirtualny przenosi z dotychczasowego wymiaru realnego wiele sposobów dialogu międzykulturowego; jednocześnie transformuje je, a tym samym generuje nowe paradygmaty preferujące odmienne typy wartości.

1. Dialog sokratejski w świecie hybrydalnym

Efektom rozbudowy współczesnego świata poszerzonego o wymiar wirtualny stało się dzisiaj doświadczanie „od-dalenia”¹ od świata tradycyjnego. Nowa przestrzeń obecności człowieka, kształtowana przez jego świadomą działalność, ma wymiar symboliczny, a zarazem wyznaczana jest stanami emocjonalnymi, uczuciowymi, silnie wartościującymi, adaptującymi przestrzeń do własnych wyobrażeń, przy jednoczesnym jej doświadczaniu. W nowym wirtualnym wymiarze następuje reinterpretacja sfery fizycznej człowieka, która staje się pewnym zespołem informacji wkomponowanej w struktury sieciowe (społeczno-kulturowe) i ewoluuje w kierunku osobliwego rodzaju socjotechnicznego fenomenu, zmiennego, nieprzewidywalnego, bezładnego². Łącząc elementy rzeczywistości i wirtualności, generuje ona nieznanne do tej pory wyzwania i staje się obszarem zupełnie nowych doświadczeń. Zachodzące w tej „odcieleśnionej” przestrzeni procesy są podstawą powstawania nowych form spotkań o niespotykanej dotąd strukturze, intensywności i funkcjach. Charakteryzujące je przepływy otwierają przed ludźmi XXI wieku nowe możliwości, rodzą nowe pragnienia, jednocześnie zaś – nowe formy ryzyka lub nawet patologii.

Przestrzeń wirtualna rodzi możliwości, ale często także potrzebę nowych mobilności człowieka: od mobilnych tożsamości, tworzonych często w oderwaniu od własnego „ja” i uwolnionych od zazwyczaj ścisłej kontroli ego i superego, poprzez mobilne relacje (związki), aż po mobilne i wirtualne formy istnienia (uczestnictwa) w strukturach fizycznych. Rozwój współczesnych technologii nie tylko zintensyfikował i przyspieszył możliwości poruszania się w tradycyjnym świecie, lecz również poszerzył przestrzeń spotkania różnych kultur o wymiar wirtualny. Na te rosnące w niekontrolowany sposób w nowej przestrzeni interakcje składają się liczne krzyżujące się procesy, które z jednej strony stwarzają potrzebę opracowania nowej antropologii przestrzeni, z drugiej – potrzebę stworzenia nowych modeli dialogu umożliwiających wchodzenie w relacje nie tylko wielokulturowe, lecz również – przede wszystkim – międzykulturowe.

Dotychczasowe doświadczenia pokazują, że nowo wygenerowany obszar jest zaniedbywany i nieczęsto obejmowany działaniami mającymi na celu wprowadzenie celowości, ładu i systematyczności. Wspomniany zarzut dotyczy również procesów komunikacji, ponieważ nowe przestrzenie spotkań – powstające w interakcji i oddziaływaniu (oraz przez potrzeby) wielu podmiotów, stające się częścią dynamicznych, często w istotny sposób „odcieleśnionych” procesów komunikacji – łączą elementy klasyczne oraz elementy metafizyczne czy symboliczne. Komunikacja w wirtualnej teraźniejszości daje się rozciągnąć w czasie bez ograniczeń, co zwiększa wielość oraz zakres interakcji. Swoboda wyboru kontaktu z drugim człowiekiem rozciąga możliwości rozmowy poza granice jednej kultury.

¹ O efekcie „od-dalenia” świata wywołanego pojawieniem się radia pisał w książce *Bycie i czas* Martin Heidegger, który przypisywał temu medium możliwość transformacji przestrzenności oraz czynienia świata dostępnym i osiągalnym dla wszystkich; M. Heidegger, *Bycie i czas*, przeł. B. Baran, Warszawa 2004, s. 135.

² Zob.: S. Jaskuła, *Zagrożenia we współczesnej przestrzeni informacyjnej*, [w:] *Współczesne bezpieczeństwo i zagrożenia w edukacji młodzieży*, red. R. Kalinowski, J. Kunikowski, Siedlce 2010.

Wielość i łatwość spotkań zachodzących w nowym wymiarze generują potrzeby wzajemnego zrozumienia, które jest możliwe nie tyle na drodze rozmowy, ile właśnie dialogu. Dialog bowiem wykracza poza postawy przekonujące do swoich racji, a staje się poszukiwaniem prawdy, również poprzez modyfikowanie własnych przekonań.

Należy zatem odróżnić dyskusję od dialogu, gdyż charakteryzują się one odmiennymi potrzebami i celami. Kristof Van Rossem odróżnia te dwie formy poprzez przeciwstawianie sobie ich głównych paradygmatów.

Tabela 1. Różnice pomiędzy dyskusją a dialogiem

DYSKUSJA		DIALOG
retoryka		dialektyka
przekonywanie do swoich racji	↔	chęć poznania prawdy
przyjmowanie stanowisk	↔	sluchanie innych i modyfikowanie swoich przekonań
dawanie odpowiedzi	↔	poszukiwanie odpowiedzi
indywidualizm	↔	wspólnotowość
spór poprzez postawę atakującą i obronną	↔	postawa dociekliwości i poszukiwania
główny cel: podjęcie decyzji	↔	główny cel: wgląd w wartość sądów

Źródło: opracowanie własne na podstawie K. Van Rossen, „What is a Socratic Dialogue?”³.

Gisela Raupach-Strey, wyróżniając dialog jako formę rozmowy, odwołała się do paradygmatu sokratejskiego poprzez rozróżnienie istotnych dla tego paradygmatu elementów⁴. Wyróżnione czynniki podkreślają rolę wspólnotowości myślenia, formułowania sądów i poszukiwania ponadindywidualnych wartości. Wydaje się, że taki model oparty na wzorze rozmowy sokratycznej byłby idealnym wzorem dialogu międzykulturowego, tym bardziej dialogu międzykulturowego zachodzącego w przestrzeni wirtualnej. Przestrzeń ta jako „miejsce – nie-miejsce” spotkań różnych kultur w sposób naturalny generuje dialogi o charakterze wielokulturowym. Ich istotą powinno być przejście od rozpoznawania zróżnicowań kulturowych, a co się z tym wiąże – również niejednorodnych systemów wartości – do wzajemnej wymiany i przenikania treści kultury.

Chociaż paradygmat sokratejski odnosi się ogólnie do elementów zapewniających przeprowadzenie dialogu niezależnie od jego formy, to wydaje się, że pomimo pewnych różnic może on mieć istotne zastosowanie w dialogu międzykulturowym. Odniesienie do siedmiu paradygmatów wyróżnionych przez Raupach-Strey pokaże różnice i tożsamości dialogu jako takiego i dialogu międzykulturowego w przestrzeni wirtualnej:

³ K. Van Rossen, *What is a Socratic Dialogue?*, „Filosofie” 2006, vol. 1, s. 49.

⁴ G. Raupach-Strey, *Sokratische Didaktik: die didaktische Bedeutung der sokratischen Methode in der Tradition Leonard Nelsons und Gustav Heckmanns*, Münster – Hamburg – London 2002, [za:] P. Walczak, *Rozmowa sokratyczna: założenia, przebieg, praktyka*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria” 2012, nr 3 (83).

Agora

Termin agory nawiązuje do miejsca prowadzenia rozmów przez Sokratesa. Różnica, która pojawia się już w pierwszym paradygmacie, w odniesieniu do przestrzeni wirtualnej polega na rozumieniu pojęcia „miejsce”. Wirtualność nie posiada miejsca w sensie rozumienia jej parametrów fizycznych, ale jest niewątpliwie otwarta dla każdego. Może włączyć w dialog zdecydowanie większą liczbę osób niż publiczny rynek, na którym filozofował Sokrates.

Zarówno w sokratejskiej, jak i wirtualnej przestrzeni otwartość dialogu oznacza równość wszystkich uczestników rozmowy, a samo w nim uczestnictwo nie wymaga wcześniejszej wiedzy. Każdy ma prawo wyrazić swoje sądy i może to zrobić niezależnie od przekonań czy przynależności kulturowej. Ta różnorodność kulturowa i nawiązywanie dialogu międzykulturowego w wirtualności nabiera większego rozmiaru i zakresu.

Odniesienie egzystencjalne

Odkrywanie prawd w paradygmacie sokratejskim odbywa się poprzez konkretne doświadczenie uczestników dialogu, a rozwiązywanie problemów – w odniesieniu do wspólnie doświadczanej rzeczywistości, uzgadniając znaczenie użytych pojęć.

W przestrzeni wirtualnej paradygmat odniesienia egzystencjalnego zmienia swój sens. Poszerzona przestrzeń obecności człowiek zmienia myślenie o osobistym doświadczeniu, rodzi się bowiem podstawowe pytanie: o które doświadczenia pytamy? Czy te odnoszące się do rzeczywistości realnej, czy te, które są efektem przebywania i przeżywania przestrzeni wirtualnej? I czy wreszcie potrafimy te doświadczenia różnicować, skupiając się tylko na jednym z nich? Konsekwencją synergii tych dwóch światów będzie niejednolitość wykorzystywanych pojęć. Te same terminy mogą być interpretowane w dwóch różnych wymiarach. Ich połączenie wymaga zmiany tradycyjnego sposobu rozumienia pojęć. Może to z kolei powodować zachwianie poczucia bezpieczeństwa, które w modelu sokratejskim zapewnione było odnoszeniem się do konkretów i doświadczeń rozpoznawalnych w najbliższym środowisku uczestników dialogu.

Nondogmatyzm

Istotnym założeniem paradygmatu sokratejskiego był dialog wolny od autorytetów osobowych, naukowych, instytucjonalnych, religijnych czy moralnych. Opierał się on tylko na tym, co było dostępne doświadczeniu uczestników. Tym samym odrzucano wszelkie statystyki, wyniki badań czy założenia istniejącej wcześniej na dany temat wiedzy.

Przestrzeń wirtualna wydaje się realizować w pełni ten paradygmat. Tu również wiedza, którą osiąągają uczestnicy dialogu, unika preselekcji założeń i stanowisk. Pozostaje tylko pytanie, czy uczestnicy dialogu będą zdawać sobie sprawę z różnic interpretacji posiadanych informacji? Łatwość mieszania kultur rodzi niebezpieczeństwo odmienności przeprowadzanych analiz. Przynależność uczestników dialogu do różnych kultur niesie za sobą ryzyko zróżnicowanych płaszczyzn nie zawsze jednorodnego poziomu porozumiewania się.

Samodzielność rozumu

Konsekwencją nondogmatyzmu jest uznanie własnego rozumu za jedyny autorytet. W sokratejskim dialogu wartościowymi są jedynie te sądy, które stanowią wynik własnych refleksji uczestników. Reguła autentyczności zakłada wypowiadanie jedynie tych myśli, co do których jest się przekonanim i które można poddać analizie w czasie prowadzonego dialogu. Założenie to wydaje się jednoznaczne w części pierwszej, dotyczącej przekonania oraz słuszności wypowiedzianych i podzielanych myśli; druga część – analiza jako efekt dialogu – może mieć charakter zróżnicowany, w poszczególnych kulturach całkowicie odmienny. Samodzielność procedur intelektualnych nie gwarantuje więc dochodzenia do wspólnych ustaleń uczestników dialogu.

Majeutyka

Tradycja sokratejska zakłada przebieg dialogu w trzech etapach:

- pierwszy to etap formułowania myśli za pomocą pojęć, zgodnie z regułami języka i jego logiki;
- drugi to etap otwartości dialogu i jego udostępnianie różnym uczestnikom poprzez dookreślanie i osiąganie wstępnego porozumienia;
- trzeci to analiza sądów i odkrywanie w nich wartości.

Osoby prowadzące dialog stają się współuczestnikami dociekań, poprzez które na drodze analiz próbują odnaleźć właściwe zrozumienie prawd, a sam dialog uczynić istotnym instrumentem tego odkrywania.

W przypadku dialogu o charakterze międzykulturowym należy jednak wziąć pod uwagę zróżnicowanie kulturowe dróg wspomnianego odkrywania, odmienności odniesień do wartości uznawanych za ważne, a tym samym hamowanie skuteczności procesu „rodzenia” odnajdywanych elementów rzeczywistości.

Poszukiwanie prawdy

Dialog w paradygmacie sokratejskim nie zmierza do przekonania uczestników do jakichś racji. Celem jest wspólne przybliżenie się do rozpoznania prawdy, a nie walka na i poprzez argumenty ostatecznie definiujące oraz rozstrzygające nieredukowalną istotę rzeczy.

Myślenie w grupie

Dialog sokratejski odkrywa międzyosobowy charakter refleksji. Jego głównym celem jest osiągnięcie porozumienia poprzez wspólny wysiłek wzajemnych prób zrozumienia założeń ukrytych w wypowiedzianych sądach.

Te dwa ostatnie paradygmaty dialogu sokratejskiego są istotnymi elementami w dialogu międzykulturowym, którego istota wypływa z wzajemnego zrozumienia i chęci porozumienia, co pozwala wchodzić w bezpośrednie relacje z zachowaniem wzajemnego szacunku i odrębności kulturowej.

2. Międzykulturowość w przestrzeni hybrydalnej

Człowiek doskonali się, żyjąc w świecie wartości⁵; jego wielość i zróżnicowanie ujawnia się w kontakcie z innym człowiekiem – innym ze względu na kulturę, język czy religię. Ten aksjologiczny wymiar egzystencji buduje swoiste relacje określane jako międzykulturowe, które nie odbierają człowiekowi jego wolności i nie wymuszają wzajemnego upodobnienia. W zróżnicowanych interakcjach ludzie wzajemnie się uczą zrozumienia, a przede wszystkim poznają obszar aksjologicznej inności różnych grup, jednak w sposób daleki od asymilacji⁶. Międzykulturowość to przenikanie się i wymiana wartości różnych kultur, które prowadzą do kształtowania nowych kompetencji kulturowych, następnie wielokulturowych, a w najbardziej zaawansowanej postaci kompetencji międzykulturowych. Międzykulturowość jako zjawisko nie jest zatem czymś danym, lecz kształtuje się na drodze interakcji i edukacji w określonych warunkach.

Niewątpliwie zjawisko międzykulturowości jest charakterystyczne dla procesów zachodzących na pograniczu kultur, należy jednak odróżnić od siebie pojęcia wielokulturowości i międzykulturowości. Jedno i drugie zjawisko charakteryzuje spotkanie kultur, poznawanie różnic kulturowych, a nawet obopólne ich rozumienie, lecz tylko w przypadku międzykulturowości zachodzą wzajemne relacje prowadzące do interakcji o charakterze trwałym, które zapewniają wzajemną wymianę wartości, uczenie się siebie, przełamywanie stereotypowych barier, otwartość na współpracę i gotowość działań wspólnotowych.

Wśród wielu problemów nierozpoznanych w przestrzeni wirtualnej na uwagę zasługuje zagadnienie obecności człowieka w świecie „bez granic”, gdzie określenia zjawisk, procesów i działań wiążących się z konkretnym terytorium tracą sens. Określenia te odwołują się bowiem do parametrów fizycznych, które we współczesnych warunkach stają się nieistotne; trudno przecież mówić o „funkcjonowaniu” kultury w ścisłym uzależnieniu od konkretnego terytorium czy też w fizycznych granicach, w których bez wątpienia zachodzi zjawisko występowania różnych kultur i grup narodowych, etnicznych czy religijnych. W nowej przestrzeni obecności człowieka, łączącej elementy realne i wirtualne, określenie wielokulturowości i międzykulturowości musi pomijać wykorzystywane dotychczas parametry fizyczne (chyba że zostaną użyte w sensie metaforycznym, z pełną świadomością tego zabiegu). Stąd definicje tych dwóch kluczowych do dalszych rozważań terminów mogłyby

⁵ „Gdy mówimy, że nasz świat jest światem wartości, widzimy wokół siebie sprawy i rzeczy konkretne” – J. Tischner, *Myslenie według wartości*, Kraków 1982, s. 483–484.

⁶ L. Korporowicz, *Od konfliktu do spotkania kultur, czyli tożsamość jako reguła autotransformacji*, [w:] *Komunikacja międzykulturowa. Zbliżenia i impresje*, red. A. Kapciak, L. Korporowicz, A. Tyszcza, Warszawa 1995, s. 31.

przybrać następującą treść: wielokulturowość to zjawisko współwystępowania różnych kultur i grup narodowych, etnicznych i religijnych, które korzystają z tej samej przestrzeni o różnym poziomie i charakterze interakcji. Z faktu wielokulturowości nie wynika jeszcze skala wzajemnego zainteresowania ani typ łączących je relacji. Wielokulturowość jest sytuacją, która może wywoływać różne postawy: od wrogości do synergii, od izolacji do współdziałania, o różnym poziomie świadomości.

Międzykulturowość to zjawisko dynamicznego, przekraczającego swoje granice współlistnienia różnych kultur i grup narodowych, etnicznych, religijnych, korzystających z tej samej przestrzeni i wchodzą z sobą w otwarte oraz trwałe interakcje, którym towarzyszy wzajemne przenikanie i modelowanie odmiennych treści kultury, stylów życia, uznawanych wartości i norm⁷.

Gdy używamy Internetu, z reguły znajdujemy się w świecie przemieszania wielu kultur, bez względu na to, czy tego chcemy, czy nie ani czy się godzimy i jaki mamy stosunek do odmienności. Połączenie przestrzeni realnej z wirtualną zapoczątkowało proces poszerzania się obszarów kultury, które nakładają się na siebie, wchodząc w różnorodne procesy interakcji, a w konsekwencji stają się w coraz większym stopniu nie tylko wielokulturowe, lecz również międzykulturowe poprzez fakt wzajemnego oddziaływania, przepływu treści, współdziałania, a czasami też intensywnych zderzeń i konfliktów. Dlatego właśnie w tych nowych warunkach rodzi się ogromna potrzeba dialogu międzykulturowego, rozszerzającego swój zakres poza przestrzeń rzeczywistości i zmieniającego swój charakter przejawiający się w nowych paradygmatach.

3. Paradygmaty dialogu międzykulturowego

Niewątpliwie ważnym zadaniem współczesnych czasów jest dialog międzykulturowy, zarówno dialog między cywilizacjami, jak i między religiami. To wyzwanie szczególnie istotne w obliczu współczesnego, wielowymiarowego, realno-wirtualnego świata, w którym kontakty pomiędzy kulturami przyspieszyły się i zwielokrotniły, a jednocześnie zmieniły swój charakter. W tych nowych warunkach konieczny staje się dialog międzykulturowy skierowany na zrozumienie odmienności, ale adaptujący wszystkie cechy przestrzeni wirtualnej i realnej, bez pomijania ich odmienności. Niemniej odmienność przestrzeni wirtualnej tworzy nowe założenia dialogu międzykulturowego zarówno w jego warstwie ontologicznej, epistemologicznej, metodologicznej jak i etycznej. Nowa przestrzeń wymaga ujęcia dialogu międzykulturowego w nowe paradygmaty, które wykraczają poza ograniczone fizycznymi parametrami atrybuty:

⁷ S. Jaskuła, *Dialog w ewaluacji międzykulturowej*, [w:] *Mosty nadziei. Jagiellońskie inspiracje dialogu międzykulturowego*, red. L. Korporowicz, P. Plichta, Kraków 2016.

Synergiczny paradygmat dialogu międzykulturowego

Wzajemne przenikanie przestrzeni wirtualnej i realnej wywołuje efekt synergii – współlistnienia różnych wartości, które jest w pełni możliwe poprzez dialog dający efekt (współdziałania) większym niż suma poszczególnych działań.

Transgresyjny model dialogu międzykulturowego

Podejmowane w przestrzeni wirtualnej działania transgresyjne w odniesieniu do dialogu międzykulturowego pozwalają na przekształcanie rzeczywistości, na burzenie i rozwój nowych struktur rozumienia zróżnicowanych kultur o wielorakich konsekwencjach w obszarze rozwoju i transformacji osobowości.

Interaktywny paradygmat dialogu międzykulturowego

Interaktywność człowieka w przestrzeni wirtualnej jest nie tylko zdolnością do poruszania się w wirtualnym świecie, lecz również umiejętnością rozumienia i przekształcania go na drodze dialogu międzykulturowego w świecie mobilnym, hybrydalnym, eklektycznym, który wykazuje często cechy świata synergetycznego, powiązanego siecią przepływów i zależności.

Prospekcyjny paradygmat dialogu międzykulturowego

Dialog międzykulturowy staje się polem ekspresji działań prospekcyjnych, obliczonych na planowanie, projektowanie i modelowanie przyszłej rzeczywistości w relacjach poszerzonych przestrzeni komunikacyjnych o znaczącym współczynniku medializacji, nastawionym na budowanie horyzontu i kierunków dalszego rozwoju, ewolucji i przekształceń.

Schizoidalny paradygmat dialogu międzykulturowego

Życie w dwóch światach jednocześnie może prowadzić do poczucia emocjonalnego rozregulowania, w ekstremalnych przypadkach tak intensywnego, że wywołuje to dysocjację własnej osobowości, a w konsekwencji może być przyczyną zaburzeń dialogu międzykulturowego.

Hybrydalny paradygmat dialogu międzykulturowego

Dialog międzykulturowy staje się kluczowym elementem, który z jednej strony łączy kultury, a z drugiej zapewnia zachowanie ich odrębności w relacjach świata realnego i wirtualnego jako swoistych subkultur.

Wielozakresowy paradygmat dialogu międzykulturowego

Funkcjonowanie w wielozakresowej synergii, wspieranej dialogiem międzykulturowym, potrafi znacznie powiększyć możliwości i potencjał jednostki, a wypracowany przez

niego rozwój systemów może wywołać dalszy ich rozwój w środowisku poszerzonych przestrzeni komunikacyjnych o nowych zakresach kompetencji, wyobraźni i nowym zakresie ról społecznych.

Iluzoryczny paradygmat dialogu międzykulturowego

Dzisiejsza przestrzeń człowieka wchodzącego w dialog międzykulturowy, łączący wymiary realne i wirtualne, nie tylko pokazuje rzeczywistość, lecz również kreuje ją na niespotykaną dotąd skalę – aż do pełnej symulacji, oderwania się od rzeczywistości.

Im bardziej odlegli i różnicowani kulturowo są ludzie, którzy stykają się w szybko rozrastających się sieciach, tym ważniejsze stają się międzykulturowe kompetencje komunikacyjne, przekraczające bariery stabilności, trwałości i przewidywalności, umożliwiające nawiązanie dialogu międzykulturowego. Tym samym różnicowanie kultur w przestrzeni i ich zmienność w czasie powoduje wzrost znaczenia dialogu międzykulturowego, który prowadzić będzie do zrozumienia różnorodności. Klasyczne rozumienie międzykulturowych kompetencji komunikacyjnych polegało na umiejętności dostosowania się do wzorów kultury, istniejących systemów wartości i zachowań. W okresie dynamicznych zmian kompetencje nie mogą polegać na strategiach adaptacji, lecz na umiejętności rekompozycji i poszukiwania nowych wzorów. Tym samym w nowych warunkach dwuwymiarowego świata rodzi się potrzeba przejścia od statycznej do dynamicznej koncepcji międzykulturowych kompetencji komunikacyjnych, co zapewnia ich coraz mniejszą hierarchiczność i nieprzekładalność oraz otwiera na osadzenie w różnorodnej tradycji kulturowej.

Konsekwencją różnicowania współczesnej przestrzeni obecności człowieka jest trudność w określeniu jednorodnego modelu dialogu międzykulturowego. Nowe paradygmaty odnoszą się do aspektów naturalności i spontaniczności, a także uwzględniają potrzebę widzenia połączonych wymiarów realnego oraz wirtualnego z całym ich różnicowaniem. Współczesny dialog międzykulturowy uwzględnia synergię pomiędzy dwoma przestrzeniami, pozwalając na przekształcanie zróżnicowanej kulturowo rzeczywistości, na rozwój nowych struktur rozumienia zróżnicowanych kultur oraz na łączenie kultur przy zachowaniu ich odrębności. Choć sama komunikacja pomiędzy kulturami w hybrydalnym świecie przebiega w sposób spontaniczny, to kompetencje międzykulturowe wymagają odpowiedniej edukacji, która wypracowuje nowe modele funkcjonowania i rozwoju dialogu międzykulturowego. Tym samym coraz wyraźniej pojawia się potrzeba kształtowania nowego modelu pedagogiki dialogu, w tym dialogu międzykulturowego, stanowiącego komponent pedagogiki procesów wirtualizacji, która otworzy i przygotuje uczestników obu przestrzeni na pojawiające się możliwości ich łączenia, tworzenia nowej, osadzonej w cywilizacji medialnej kultury dialogu oraz uchroni przed patologiami ich niezrozumienia.

Bibliografia

- Heidegger M., *Bycie i czas*, przeł. B. Baran, Warszawa 2004.
- Jaskuła S., *Dialog w ewaluacji międzykulturowej*, [w:] *Mosty nadziei. Jagiellońskie inspiracje dialogu międzykulturowego*, red. L. Korporowicz, P. Plichta, Kraków 2016.
- Jaskuła S., *Zagrożenia we współczesnej przestrzeni informacyjnej*, [w:] *Współczesne bezpieczeństwo i zagrożenia w edukacji młodzieży*, red. R. Kalinowski, J. Kunikowski, Siedlce 2010.
- Korporowicz L., *Od konfliktu do spotkania kultur, czyli tożsamość jako reguła autotransformacji*, [w:] *Komunikacja międzykulturowa. Zbliżenia i impresje*, red. A. Kapciak, L. Korporowicz, A. Tyszka, Warszawa 1995.
- Raupach-Strey G., *Sokratische Didaktik: die didaktische Bedeutung der sokratischen Methode in der Tradition Leonard Nelsons und Gustav Heckmanns*, Münster – Hamburg – London 2002, [za:] P. Walczak, *Rozmowa sokratyczna: założenia, przebieg, praktyka*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria” 2012, nr 3 (83).
- Tischner J., *Myślenie według wartości*, Kraków 1982,.
- Van Rossen K., *What is a Socratic Dialogue?*, „Filosofie” 2006, vol. 1.

Sylvia Jaskuła
Leszek Korporowicz

Współczesne paradygmaty dialogu międzykulturowego

Współczesna przestrzeń komunikacji i dialogu coraz częściej łączy lokalne i globalne wymiary interakcji kulturowych, tworząc nową transterytorialną wymianę nie tylko informacji, lecz także wartości, postaw oraz wzorców relacji społecznych. Dzieją się one w rzeczywistości realnej, a coraz częściej również w rzeczywistości wirtualnej oraz hybrydalnej, która łączy je w postaci synergetycznych powiązań, przepływów i jakościowo nowych form rzeczywistości. Łatwość, z jaką w przestrzeni wirtualnej zachodzi nakładanie się treści różnych kultur, zmusza do postawiania pytania o charakter współczesnych relacji kulturowych, które łatwo i szybko przenoszą się w świat wirtualny i hybrydalny, wyznaczając nowe warunki oraz przebieg i teść dialogu międzykulturowego. Poszerzenie się współczesnej przestrzeni dyskursu otwiera nowe możliwości, ale także zagrożenia, których nie jesteśmy jeszcze świadomi. Nauki humanistyczne muszą wypracować nowe spojrzenie na coraz bardziej zmieniającą się i komplikującą swój charakter rzeczywistość dialogu, która zmienia rolę „miejsca”, „czasu”, relacji międzyludzkich, więzi społecznych, poczucia bliskości, wymiarów wspólnoty kulturowej oraz jej fundamentalnych wartości. Aby zrozumieć dynamikę tych zmian oraz nowe wyzwania dialogu międzykulturowego, nauki społeczne i humanistyczne muszą wypracować odpowiednie paradygmaty postrzegania, definiowania i analizy podstawowych kategorii.

Słowa kluczowe: dialog międzykulturowy, przestrzeń dialogu, interakcje kulturowe, przestrzeń wirtualna, paradygmaty dialogu międzykulturowego.

Contemporary paradigms of intercultural dialogue

Contemporary space of communication and dialogue increasingly connects local and global dimensions of cultural interactions, creating a new transterritorial exchange not only of information but also of values, attitudes and patterns of social relations. They occur both in real world but more and more in virtual and hybrid reality, which combines them into synergetic connections, flows, but also qualitatively new forms of reality. The ease with which virtual space overlaps with the content of different cultures forces us to ask questions about the nature of contemporary cultural relationships, which are as easily and quickly moving into the virtual and hybrid world by setting new conditions, but also the course and the process of intercultural dialogue. Expanding the contemporary discourse space opens up new opportunities, but also threats we are not yet aware of. Humanities need to develop new insights into the ever-changing and complex nature of dialogue that changes the role of “place”, “time”, interpersonal relationships, social bonds, sense of closeness, dimensions of the cultural community and its fundamental values. In order to understand the dynamics of these changes and the new challenges of intercultural dialogue, the social sciences and the humanities must work out the corresponding paradigms of perceiving, defining, and analyzing its fundamental categories.

Keywords: intercultural dialogue, dialogue space, cultural interactions, virtual space, paradigms of intercultural dialogue.

Translated by Leszek Korporowicz